

УДК37.013.43 (477.87)

ФОРМУВАННЯ ЗАГАЛЬНОЇ І ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ВЧИТЕЛЯ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ ПРОФЕСОРА В.В.САГАРДИ

Опачко Магдаліна Василівна
м.Ужгород

Трансформація суспільних цінностей в сучасних умовах глобалізації освітніх систем обумовлює потребу в новому прочитанні, осмисленні, безпристрастному аналізі творчої спадщини багатьох вітчизняних педагогів, без ідеологічних нашарувань, упередженості. У статті розкривається сутність цілісної методичної системи підготовки педагога в умовах класичного університету, яка виступає центральною ланкою у педагогічній спадщині професора В.В.Сагарди. Осмислюється ідея формування загальної і професійної культури майбутнього вчителя.

Ключові слова: підготовка вчителя, педагогічна спадщина, загальна і професійна культура вчителя

Потреба у розбудові та реорганізації навчально-виховного процесу вищої школи в контексті євроінтеграції зумовлює вироблення нових підходів до оновлення завдань і змісту освіти, зокрема й вищої. У зв'язку з цим зростає значення і роль історико-педагогічної науки, яка досліджує витоки національної школи, її традицій, ідеалів. Це, в свою чергу, сприяє зростанню інтересу громадськості до освітньо-творчої спадщини педагогічних персоналій. Окрім того, зміна соціальних орієнтацій та цінностей, в умовах сьогодення, обумовлює потребу в новому прочитанні, осмисленні, безпристрастному аналізі творчої спадщини багатьох вітчизняних педагогів, передовсім без ідеологічних нашарувань, упередженості. В.В.Сагарда був переколивим, коли стверджував: "Щоб успішно прогнозувати майбутнє, слід глибоко зрозуміти сучасне та усвідомити минуле, на якому це сучасне народжувалось, складалось і визрівало..." [11].

Саме тому особливій увазі науковців потребує вивчення, аналіз і оцінка діяльності тих педагогів, особистіне становлення

яких припало на важкі повоєнні роки, світогляд і і професійне зростання – на період заідеологізованої епохи радянської доби, творча діяльність – на період національного Відродження, повернення до коренів національної самобутності.

До таких педагогів належить Володимир Васильович Сагарда, ім'я якого відоме не лише на теренах України, але і за її межами. Аналіз та належна оцінка теоретичної і практичної складових діяльності педагога-науковця дають підстави говорити про педагогічну спадщину професора, яка за змістом, широким колом наукових інтересів, представлених у ній, може розцінюватись як вагомий вклад у розвиток вітчизняної педагогічної науки.

Науковий доробок професора В.В.Сагарди представлено численними публікаціями, у яких розкриваються шляхи вирішення низки проблем, а саме: оновлення та модернізації системи підготовки педагога в умовах класичного університету [4,5,7,8], методичної складової підготовки майбутнього вчителя фізики [6], удосконалення психолого-педагогічної підготовки студентів педагогічних спеціальностей університету [10, 11], професійної орієнтації учнівської та студентської молоді [2,3], науково-технічної творчості в системі позашкільної освіти [12], обґрунтування змісту освіти, навчання і виховання в умовах поліетнічного регіону [9,13], історії освіти та шкільництва краю та ін.

Вперше спроба узагальнити та систематизувати спадщину В.В.Сагарди зроблена відомим закарпатським вченим-педагогом В.В.Гомонаєм. Окремі аспекти спадщини професора розкриваються у дослідженнях Н.Зобенько, І.Керестеня, М.Опачко.

Але питання формування загальної і професійної культури педагога, яка є центральною у педагогічній концепції

В.В.Сагарди, не розкрито достатньо. З іншого боку, реалізація культурологічного підходу, прихильником якого був професор В.В.Сагарда (розробив культурологічну модель педагога [14]), в інноваційній освітній практиці стала підставою для створення моделі культурологічно особистісно орієнтованого навчання і виховання, в якій головну увагу зосереджено на розвитку у дітей якостей людини культури, педагогічної підтримки процесів культурної ідентифікації, творчої самореалізації, духовно-морального та індивідуально-особистісного саморозвитку.

Саме тому потреба у дослідженні феномену формування культури педагога є актуальною.

Мета статті полягала у визначенні сутності проблеми формування загальної і професійної культури педагога у змісті педагогічної концепції В.В.Сагарди.

Педагогічна спадщина професора В.В.Сагарди представлена науково-теоретичними і методичними дослідженнями, які охоплюють такі напрями:

- теоретико-методологічні та методичні аспекти проблеми підготовки педагога в умовах класичного університету;
- осмислення проблеми розвитку позашкільного навчання як складової системи освіти в цілому, так і науково-технічної творчості вихованців позашкільних навчальних закладів Закарпаття, зокрема;
- розробка проблеми освіти, виховання і навчання дітей в умовах поліетнічного регіону;
- теоретичні аспекти проблеми обґрунтування змісту підготовки фахівців у галузі соціальної роботи; підготовки вчителів для початкової школи; практичних (або шкільних) психологів;
- розробка проблем професійної орієнтації учнівської молоді.

Найбільш вичерпно і об'ємно у науковому доробку представлено концепцію цілісної методичної системи підготовки педагога (ЦСМПП – в подальшому) в умовах класичного університету (1992р).

У обґрунтованій та експериментально перевіреній концепції тісно переплетені дві стрижневі ідеї. Перша ідея – інноваційний підхід до професійно-педагогічної підготовки вчителя в умовах університету, спрямований на оптимізацію змісту, методів, форм і засобів підготовки. Друга – фундаментальна, наскрізна – культурологічний підхід у обґрунтуванні змісту підготовки майбутнього педагога.

Перша ідея концепції ґрунтується на принципах: гуманізації, демократизації, індивідуалізації, диференціації, інформатизації та інтернаціоналізації. Функціонування системи передбачає:

- поглиблення теоретико-методологічного аспекту підготовки педагога, інтенсифікацію професійно-практичної складової через переосмислення ролі і місця педагогічної практики, надаючи їй науково-дослідницького характеру;
- індивідуалізацію підготовки, що передбачає навчання за індивідуальними навчальними планами, особистісно-орієнтовану організацію самостійної роботи студентів;
- інтернаціоналізацію підготовки, що передбачає поглиблене вивчення іноземних мов (на рівні магістра – можливість завершення змісту спецкурсів на іноземній мові);
- прогностичність, що передбачає реалізацію ступінчастої системи підготовки: чотирьохрічний термін навчання повинен завершуватися отриманням диплома вчителя першого ступеня середньої загальноосвітньої школи; п'ятирічний неперервний термін навчання або річне стажування вчителя першого ступеня середньої загальноосвітньої школи після 1-3 років його педагогічної діяльності завершується захистом кваліфікаційної роботи з присвоєнням академічного ступеню бакалавр і забезпечує можливість працевлаштування у системі середньої загальноосвітньої і середньої спеціальної школи; шестирічний неперервний термін навчання або річне стажування бакалавра після 1-3 років педагогічної діяльності завершується захистом дипломної роботи, за умови виконання магістерської програми

– захистом роботи на присвоєння магістерського ступеня і правом здійснення професійної педагогічної діяльності у будь-якій з ланок системи неперервної освіти, в тому числі, і вищій школі;

– впровадження інноваційних технологій підготовки, до яких В.В.Сагарда відносить метод соціально-педагогічного тренінгу, під яким розуміє активний метод просвіти через взаємодію суб'єктів освітньої діяльності; модульне навчання та мікронавчання;

– впровадження інформаційно-комунікативних технологій у підготовці майбутнього педагога, що передбачає використання комп'ютерної техніки в наукових психолого-педагогічних дослідженнях;

– інтеграція курсів і спецкурсів психолого-педагогічного і методичного характеру; оволодіння майбутніми педагогами діагностичними методами вивчення етапів розвитку особистості і колективу.

Педагогічній практиці відводиться особливе місце у концепції ЦСМПП. На думку В.В.Сагарди педагогічна практика має мати неперервний науково-дослідний характер впродовж усього періоду навчання, а керівництво має забезпечуватись виятково вчителями-методистами відповідних спеціальностей, яким педагогічне навантаження у школах-базах зменшується на одну третину загальноприйнятого.

Окремих питань у концепції розглянуто проблему управління процесом впровадження цілісної методичної системи підготовки педагогів. Її вирішення передбачає здійснення певних кроків організаційного, навчально-методичного, педагогічного, соціально-психологічного і матеріально-технічного характеру. В.В.Сагарда запропонував реалізацію наступних складових комплексної системи управління якістю підготовки спеціаліста: планування, прийом, організація і управління, навчання, виховання, наукова робота, суспільна діяльність [1, с.33-41].

Саме з реалізацією ЦСМПП пов'язане формування загальної і професійної культури особистості педагога, яка розглядається як запорука досягнення високого рівня професіоналізму та інтелігентності. Це забезпечується реалізацією особистісно-діяльнісного та культурологічного підходів у всій цілісній методичній системі через програмно-цільову і професійно-гуманістичну спрямованість системи.

Відносно останнього, то йдеться про необхідність розкриття викладачами усіх кафедр вузу гуманістичного потенціалу системи професійно-орієнтованих знань, виховання відповідного ставлення студентів до культурних цінностей свого народу. Це стає можливим через аналіз світоглядних і методологічних проблем культури в програмах загальнотеоретичних і спеціальних дисциплін, відображення соціальної проблематики у змісті самостійної і науково-дослідної роботи студентів, соціально-культурного обґрунтування теми, цілей і завдань курсових, кваліфікаційних і дипломних робіт, розробка спецкурсу, спрямованого на адаптацію студентів до шкільної освіти шляхом вирішення низки культурологічних, історичних, евристичних, соціологічних, етичних питань, що є умовою розвитку професійної ерудованості студентів, рівня їх загальної культури.

Однією із головних умов реалізації ЦСМПП в умовах університету є організація самостійної роботи студентів (СРС). Самостійна робота є важливим компонентом навчально-виховного процесу у вищій школі і системотвірним фактором у ЦСМПП [1, с.26].

СРС, не підмінюючи ні однієї з форм соціально-педагогічної взаємодії викладача і студентів, разом з тим визначає результативність всіх інших форм управління навчальною діяльністю. Ні одна форма організації діяльності не може підмінити важливості СРС. Організація СРС розглядається як метазавдання у реалізації концепції, розв'язання якого слугує формуванню культури мислення майбутнього педагога.

В організації СРС В.В.Сагарда запропонував інноваційний підхід, який отримав назву програмно-цільовий. Сутність цього

підхлду була розкрита вченим на прикладі вивчення дисципліни "Методика викладання фізики", інтегрованого із спецкурсами "Зміст навчальних програм і підручників з фізики", "ТЗН у вивченні фізики", "Професійна орієнтація учнів у процесі навчання фізики". Кожний студент впродовж періоду вивчення курсу фізики працює над конкретною опорною темою, яка охоплює коло питань, вивченні навчання фізики яких розраховано на 5-7 годин. Цим досягається індивідуальний і диференційований підхід в організації СРС при єдиних для всіх цілях і задачах [11, с.28]. Робота над опорною темою передбачає реалізацію основних положень, які розглядаються в кожній темі програми лекційного курсу, що і визначає програмно-цільовий неперервний і динамічний характер СРС. Робота над завданнями СРС забезпечує вільний професійний розвиток, пошук і знаходження себе в матеріалі, який вивчається, в тій чи іншій формі методичної діяльності, в процесі чого студент долучається до культури, збагачується духовно, зростає особистісно.

На думку професора В.В.Сагарди, доцільність застосування культурологічного підходу забезпечує реальні передумови оволодіння майбутнім спеціалістом змістом культурних цінностей і норм властивих українському народу і його окремим етнічним групам; сприяє визначенню місця і ролі культури в різних галузях виробництва і сфери духовних цінностей; забезпечує усвідомлення принципів національних відносин, формування національної самосвідомості особистості, культури міжнародного спілкування [13].

Перший напрям отримав подальший розвиток у дисертаційному дослідженні Г.В.Гунди. Саме ідеї колективно-групового проведення занять, апробовані в концепції підготовки педагога В.В.Сагарди, покладено в основу розробки змісту і структури

лабораторного практикуму з педагогіки, обґрунтованого і експериментально перевіреного Г.В.Гундою [1].

Другий напрям отримав подальший розвиток у роботі над удосконаленням системи підготовки педагога. За його глибоким переконанням, система підготовки педагога – це найперше, система формування культури педагога. Вчений виокремив триєдиний пласт культури та визначив зв'язки, що поєднують між собою цю систему. Цими трьома складовими триєдиного пласту культури педагога є: науково-фахова, науково-професійна, фахово-професійно-технологічна. Між собою ці пласти тісно пов'язані зв'язками – світоглядним, методологічним, інформаційним, інноваційним, методичним, екологічним, новітньомовним, комунікативною культурою та культурою спілкування. провідним і системотвірним зв'язком є гуманістична світоглядна культура. Саме вона є основою екологічної, методологічної і технологічної культури, які визначають рівень культури наукового проектування і мистецтва практичної реалізації конкретної методики навчання, інакше методичної культури. Варто зауважити, що під екологічною культурою професор В.В.Сагарда розумів "екологію душі та екологію мислення" [14, с.4]. Володимир Васильович був глибоко переконаний в тому, що саме "Культуру цивілізації визначає культура педагога" [там само].

Таким чином, педагогічна спадщина професора В.В.Сагарди характеризується широтою проблемно-тематичного кола питань, які досліджував вчений, актуальністю та інноваційністю пропонованих підходів до їх вирішення, багатогранністю та творчим ентузіазмом.

Перспективи подальшого вивчення спадщини вченого пов'язані із вивченням підходів до трактування ним сутності поняття "управління педагогічним процесом".

Література і джерела

1. Гунда Г.В. Інновації у підготовці фахівця в умовах класичного університету/ Г.В.Гунда, В.В.Сагарда. – Ужгород: УжДУ, 2000. – 183с.
2. Опачко М.В. Профорієнтація: стан проблеми і перспективи розвитку/М.В.Опачко, В.В.Сагарда// Науковий вісник УжНУ. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. – 2001.– №4. – С.52-55
3. Опачко М.В. Підготовка студентів до профорієнтаційної роботи з учнівською молоддю /М.В.Опачко, В.В.Сагарда //Соціально-педагогічні проблеми підготовки фахівців у вищих навчальних закладах. Матеріали міжнародної наук.-практ.конф. – Ужгород: Вид-цтво "Мистецька лінія", 2003. – С.148-151
4. Опачко М.В.Теоретичні основи проектування змістових модулів у процесі реалізації кредитно-модульної системи організації навчального процесу /М.В.Опачко, В.В.Сагарда // Науковий вісник УжНУ. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. – 2005.– №8. – С.120-123
5. Опачко М.В. Впровадження нових форм планування, організації та проведення всіх видів занять у контексті Болонського процесу. Інформаційно-методичні матеріали, /М.В.Опачко, В.В.Сагарда. – Ужгород: УжНУ, 2006. – 95с
6. Сагарда В. В. Методичні вказівки з питань патріотичного та інтернаціонального виховання учнів у процесі навчання фізиці для студентів фізичного і вечірнього факультетів/ Володимир Васильович Сагарда. – Ужгород: вид-цтво "Радянське Закарпаття", 1986. – 79 с.
7. Сагарда В.В.Програмно-цільовий, особистісно-орієнтований підхід до організації самостійної роботи студентів //Удосконалення фундаментальної підготовки фахівців з вищою освітою/ Володимир Васильович Сагарда. – К.: УМК ВО, 1991. – С.87-88
8. Сагарда В. В. Система підготовки педагога в умовах університетської освіти: Дис...д.пед.н. у формі наукової доповіді: 13.00.01. – "теорія і історія педагогіки" / Володимир Васильович Сагарда – Київ, 1992. – 51 с.
9. Сагарда В.В. Реалії і проблеми освіти в умовах поліетнічного регіону /В.Сагарда, В.Фернега //Науковий вісник УжНУ. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. – 1999.– №2. – С.39-43.
10. Сагарда В.В. Шляхи реалізації концепції педагогічної освіти в умовах класичного університету/В.Сагарда, В.Фернега //Науковий вісник УжНУ. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. – 1999.– №2. – С.35-39.
11. Сагарда В.В. Виховні ідеали у спадщині Миколи Сагарди // Слов'янофілство та його ідеали /Володимир Васильович Сагарда – Ужгород: "Полічка "Карпатського краю", 2000. – 43с.
12. Сагарда В. Науково-технічна творчість у змісті позашкільної освіти Закарпаття (становлення, досягнення, проблеми)/ В.Сагарда, В.Фернега, В.Зомбор. – Ужгород: УжНУ, 2001. – 128с.
13. Сагарда В.В. Проблеми вивчення української мови у школах з навчання мовами національних меншин /В.Сагарда, В.Фернега //Науковий вісник УжНУ. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. – 2001.– №4. – С.65-66
14. Сагарда В. Культуру цивілізації визначає культура педагога/ Володимир Сагарда// Світогляд. – 2006. – №4 (155). – С.1-4

Трансформація общественних цінностей в сучасних умовах глобалізації освітніх систем обумовлює потребу в новому прочтенні, осмисленні, безпристрасному аналізі творчого насліддя багатьох методических педагогов, без ідеологіеских наслідий, предвзятости. В статтє раскрывається сущность целостной методической системы подготовки педагога в условиях классического университета, которая выступает центральным звеном в педагогическом наследии профессора В.В.Сагарды. Осмысливается идея формирования общей и профессиональной культуры будущего учителя.

Ключевые слова: подготовка учителя, педагогическое наследие, общая и профессиональная культура учителя.

Transformation of values in today's globalization of education systems conditions the need for a new reading, comprehension and analysis of creative heritage of many home pedagogues without ideological accretions and bias. The article reveals the essence of an

integrated methodology of teacher training in classical university serving as a central element in the pedagogical legacy of Professor Vasyl Sagarda. The idea of formation of general and professional culture of future teachers has been considered.

Key words: teacher training, pedagogical heritage, general and professional culture of a teacher.